

A dunai provinciák: egy modern fogalom története

<https://erdelyikronika.net/2020/01/a-dunai-provinciak-egy-modern-fogalom-tortenete>

Írta T. Szabó Csaba

A cikk az OTKA PD NKFI-8 nr. 127948 posztdoktori projekt keretében készült.

A „dunai provinciák” mint fogalom egy modern, historiográfiai találmány, amely a Római Birodalom egyik jelentős makro-régióját jelöli. A fogalom a 18. század óta létezik az európai történeti irodalomban, elsősorban a Habsburg Monarchia által létrehozott, sajátosságosan közép-kelet-európai régióra vonatkozóan jött létre a német „Donauländischen Provinzen/Donauländern/Donauraum” fogalom. Johann Hübner 1746-os, Johann Baptist Schels 1820-as és Ferdinand Stiefelwagen 1854-es munkáiban már megjelenik a dunai provinciák fogalma, igaz, ekkor még nem beszélhetünk egy sajátos, jól meghatározott fogalomról. A dunai provinciák, mint a birodalom makro-régiója először Theodor Mommsen munkáiban fog szorosabb meghatározást kapni, aki a *Publicum Portorium Illyrici* római vámrendszerének területén és a Duna folyó mentén kialakult Limes-, illetve Ripa-védelmi rendszer mögött meghúzódó provinciákat értette a fogalom alatt. A dunai provinciák fogalma Mommsen jelentős hatásának köszönhetően aztán kanonikussá lett és meghonosodott úgy a német, mint angolszász és közép-kelet-európai szakirodalomban is. Kiemelendő itt Julius Jung prágai tanár tevékenysége, aki már 1877-ben használja ezt a fogalmat, de Wilhelm Drexler is könyvcímbe emeli a dunai provinciákat. A fogalom elsősorban a politikátörténetben és a Limes-kutatásban (*Limes studies* vagy *Limesforschung*) vált elterjedtté, ahol értelemszerűen a Duna, mint természetes határvédelmi elem az augustusi birodalom egyik fő elemeként jelenik meg. A Duna ugyanakkor egy igen jelentős gazdasági, kereskedelmi ütőere is a régiónak, amely intenzív kapcsolatot teremtett a provinciák városai és légiói között. A dunai provinciák fogalma tehát elsősorban gazdasági, politikai és katonai régióként értelmezendő, bár kulturális és vallástudományi megközelítésben is elemzésre méltó. Fontos adalék még – bár nem ókortörténeti vonatkozású – a Dunai Kommisszió (Commission of the Danube River) – 1856 utáni tevékenysége, amely megerősítette a fogalom elterjedését és kutatástörténeti jelentőségét is, bár kétségtelen, hogy a régió régészeti anyaga nagyon sokáig csak lábjegyzetbeli adaléka volt a paradigmaticus, nyugati szintéziseknek.

A fogalom gazdasági és jogi vonatkozását a *Publicum Portorium Illyrici* vámrendszerével foglalkozó 20. századi szakirodalom hangsúlyozta. Később, az 1950-es évektől felélénkülő

Limes-kutatás és a közép-kelet-európai kutatók nemzetközi kapcsolatainak bővülése jelentősen hozzájárult a fogalom szélesebb körű elterjedéséhez.

A 20. század végének jelentősebb, paradigmaticus munkái közül kiemelendők Alföldy Géza és John Wilkes munkái, akik külön foglalkoztak a dunai provinciák fogalmával, a romanizáció makro- és mikroregionális sajátosságaival. Az elmúlt két-három évtizedben immár külön kutatási projektek foglalkoznak a dunai provinciák fogalmával, amelyek nagyban hozzájárultak a régió gazdag régészeti anyagának nemzetközi körforgásba helyezéséhez és a közép-kelet-európai kutatás nemzetközibbé tételéhez.

Az új kutatások függvényében tehát a dunai provinciák fogalma alatt a Principatus korabeli, tehát Kr.e. 28 és Kr.u. 285 között létező Római Birodalomnak egy olyan, közép-kelet-európai régióját értjük, amely magába foglalta Raetia, Noricum, Pannonia Inferior, Pannonia Superior, Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior és Dacia tartományokat. A kortárs szakirodalom ma élesen elkülöníti ugyanakkor a nyugati és keleti, vagy felső és alsó dunai-provinciákat, hisz Raetia, Noricum, Dalmatia létrejötte és története más jelleget mutat, mint Pannoniae, Moesiae és Dacia provinciáké. Míg előbbieket döntően kelta királyságokból, viszonylag békés transzformáció útján váltak római provinciákká a Iulius-Claudius dinasztia idején, utóbbiak később, a Flavius-dinasztia idején illetve Traianus korában, jelentős katonai jelenléttel jöttek létre és más politikai, társadalmi és kulturális jegyekkel bírtak. Az ókori irodalmi források

részletesen beszámolnak a régió hódítás előtti és utáni földrajzi, etnográfiai sajátosságairól, ám soha nem beszélnek egységesen a régióról. Ettől eltekintve számos pontban a dunai provinciákról szóló irodalmi toposzok megfelelnek a barbár világról szóló általánosításoknak és a rómaiak által újraalkotott hagyományoknak.

A dunai provinciák fogalmával az erdélyi magyar szakirodalom nagyon ritkán foglalkozott, a jelenség elsősorban a kortárs román ókortörténeti és régészeti szakirodalomban jelentkezik, bár a fogalom maga megjelenik Király Pál Dacia monográfiájában és néhány magyar szerző római koros szaktanulmányában. Fontos adalék továbbá, hogy Julius Jung prágai egyetemi tanár, aki a dunai provinciák egyik legkorábbi szakértője volt, élénk levelezést folytatott a gyulafehérvári múzeum alapítójával, Cserni Bélával is. Hozzá hasonlóan Ronald Syme, a 20. század egyik legjelentősebb angol ókortörténésze erdélyi és bukaresti útját követően írta meg 1971-ben a máig nagy hatású *Danubian papers* című tanulmánykötetét, amely végérvényesen kanonizálta ezt a fogalmat az angolszász irodalomban is. A 20. század nagy, római korról foglalkozó projektjeiben a dunai provinciák ugyan marginális szerepet töltenek be, de az 1970-es évek óta jelen vannak, így értelemszerűen több erdélyi román és magyar kutató nevét is fellelhetjük a témával foglalkozó nagy enciklopédiákban is^[1].

Jegyzetek

^[1] Lásd még: danubianreligion.com